

Vladimir P. Štefanec

Rok Smrdelj z Vladimirjem P. Štefanecem

Smrdelj: Dovolite mi, da začneva pogovor rahlo nenavadno, v zvezi z vašim imenom: ko sem vas želel povabiti k intervjuju, sem pod imenom Vladimir P. Štefanec iskal morebitne podatke in stike, ki bi me pripeljali do vas, vendar nisem našel ničesar. Šele pozneje sem dobil pojasnilo, da je vaš naslov registriran na nekem drugem imenu. Gre za psevdonim?

Štefanec: Imam več imen, ki jih uporabljam za različne namene. To ima svoje boljše in slabše strani, a moja težja dosegljivost se mi pravzaprav ne zdi ena od slabih. Mislim, da smo danes kar preveč dosegljivi, zlahka dostopni, postavljeni na ogled v različne izložbe “družbenih omrežij” in ostalih zbiralcev naših osebnih podatkov. Glede tega se, kar zadeva moj položaj, v zadnjih dvajsetih letih pravzaprav ni prav veliko spremenilo, še vedno sem enako dosegljiv kot takrat, se je pa v tem času bistveno spremenilo naše družbeno, komunikacijsko okolje. A ne zdi se mi nujno, da bi mu sledil. Sam sem že precej pred letom 1984 prebral znameniti Orwellov roman in njegovo sporočilo vzel zelo resno. So se pa v družbi oziroma v različnih tipih družb, ki jih družijo nekatere skupne strategije (različni tipi zahodnih družb, Kitajska itd.), medtem stvari zelo hitro premikale in v nekaterih segmentih je šlo tako daleč, da so se razmerja med javno dostopnim in zasebnim, da ne govorim o različnih oblikah nadzora, dobesedno postavila na glavo. Danes svojo zasebnost mnogi brez pomisleka delijo z vsakomer, nekateri za to celo moledujejo. Posledice tega so mnogoplastne, a ljudje se jih žal ne zavedajo. Ko se jih bodo, bo verjetno, kot v mnogih podobnih primerih, že prepozno ... Kljub temu je z menoj, kot ste medtem ugotovili tudi sami, mogoče vzpostaviti stik, le kakšno minuto več časa si je morda treba vzeti. Ne živim v ilegali in tega niti ne poskušam.

Smrdelj: Letos mineva natanko deset let, odkar ste v pričujoči reviji spregovorili z Vasjem Bratino (Sodobnost 10/2003). Že takrat je vaše ime uživalo renome sodobnega slovenskega pisatelja in publicista, ki je imel

za seboj štiri izdane knjige. Odtlej pa do danes se je vaš literarni opus povečal za isto količino in spremenilo se je zagotovo še marsikaj drugega. Bi se lahko v tem časovnem okviru dotaknili najpomembnejših postaj vaše življenjske in ustvarjalne poti?

Štefanec: V tem obdobju se mi pravzaprav ni zgodilo nič frapantnega, nekaj malega pa vseeno. Kot vedno sem se učil živeti in umreti, saj ne da tega še ne bi znal, a malo vaditi ne škodi. Najbrž sem izgubil še zadnje iluzije, do konca spoznal naravo tega našega prostora, njegovih ljudi, tako v dobrem kot v slabem. Trudil sem se v trdi realnosti najti možnosti za uresničenje svojih stremljenj, iskal načine in čas za večje in manjše pobege. Uspel sem ostati zvest samemu sebi, kar me navdaja z mešanimi občutki, saj se mi pogosto zdi, da to meni in mojim bližnjim prinaša več škode kot koristi ... V tem obdobju sem veliko delal, o čemer pričajo rezultati, omenjene štiri knjige, romani, in nekaj sto publicističnih objav. Poskusil sem se v žanrski literaturi, spisal dve kriminalki. Upam, da jih bom uspel še več, čeprav sem bil deležen tudi mnenj, da s tem zapravljam svoj talent. Poleg tega sem postal honorarni visokošolski predavatelj, kar je mojemu delovanju dalo novo dimenzijo, mi omogočilo neposreden stik z mladimi, z vsem, kar to pomeni ... Sicer pa ne na svoje življenje ne na kaj drugega nimam navade gledati po izsekih, po ločenih kosih, petletkah, desetletkah. Vse je povezano, prepleteno, neločljiva celota, tok, tako da bi pravzaprav moral zelo dobro premisliti in secirati, da bi ugotovil, kaj sodi v zadnjo desetletko in kaj v kakšno drugo.

Smrdelj: Po nastanku prvenca *Morje novih obal* ste na ljubljanski filozofski fakulteti diplomirali iz filozofije in umetnostne zgodovine. Če vaše nadaljnje poti ne gledava parcialno, ampak kot “neločljivo celoto”, opaziva, da vsa ta leta delujete kot svobodni umetnik. Zakaj?

Štefanec: Pravzaprav je to povsem logično. Študirat nisem šel z namenom, da bi se izobrazil za opravljanje kakšnega konkretnega poklica, ampak da bi si pridobil nekaj izobrazbe s področij, ki sta me zanimali. Ko sem potem v štirih letih opravil štiri letnike študija, sem se malo ustavil in se zamislil. Čez eno leto bi diplomiral in kaj potem? Naj bi si poiskal službo in obtičal v njej? Svojega življenja si nisem tako predstavljal, četudi je res, da o tem, kako naj bi to izgledalo, tudi nisem veliko razmišljal. Stvari so se pač dogajale sproti, spontano. In tako sem se odločil, da pred absolventskim stažem eno leto pavziram in napišem knjigo. To mi je uspelo in kmalu po diplomi sem objavil prvenec, postal pisatelj, čeprav

samega sebe nisem tako imenoval, dokler nisem objavil treh knjig. Prej se mi je ta naziv zdel pompozno in nezaslužen, zato sem raje govoril, da sem pač nekdo, ki med drugim piše. Potem so šle stvari svojo pot ... Je pa obstajalo nekaj malega možnosti, da bi se obrnile drugače. Pravzaprav sem se tudi v iskanju službice nekoliko poskusil. Takoj po faksu sem najprej živel brez kakršnega koli statusa, kot pravi svobodnjak, potem pa sem enkrat moral k zdravniku in ugotovil, da zna biti zdravstveno zavarovanje koristno. Nekdo mi je povedal, da ga lahko pridobim, če se prijavim na Zavod za zaposlovanje, takrat je bilo to tako urejeno. In sem se prijavil in poslej živel z zdravstvenim zavarovanjem. Vmes sem bil seveda na voljo za delo, ki bi mi ga ponudili, in v dveh letih tega mojega statusovanja so mi ga enkrat celo res. Šlo je za delo vzdrževalca teniških igrišč in sprva se mi je zadeva zdela celo zanimiva. Nestresno delo na svežem zraku, pa še tenis sem igral v mladosti ... Mislil sem že, da bi se prijavil, a sem se vseeno odločil, da mesto prepustim komu bolj kvalificiranemu.

Naslednja priložnost se mi je ponudila, ko je država uvedla program financiranja pripravništev. Takrat je bilo na voljo kar nekaj službic, saj so delodajalci tako za določen čas dobili zastoj kadre. Razpis za pripravnika je objavila tudi neka likovna revija in bil sem izbran. Prvi dan sem prišel v službo, si začel urejati pisalno mizo, preizkusil stol ob njej ... potem pa so v uredništvo pridrli neki ljudje in razpustili celotno uredništvo, z menoj vred, seveda. Mislim, da niso bili zadovoljni z uredniško politiko ali nekaj takega ... Izkušnja je bila poučna in v službo nisem več silil, dokler se nisem znašel na neki življenjski prelomnici, ko sem ugotovil, da bi bilo nujno izboljšati finančni položaj. Po spletu okoliščin sem dobil priložnost, da postanem vodja kabineta visokega uradnika zunanjega ministrstva, a so tistega možakarja, v zadnjem hipu preden sem nastopil službo, zamenjali in zadeva je padla v vodo. Vsi ti jasni znaki so torej kazali, da mi ni namenjeno, da bi svoje ure posvečal kakšni službici, zato sem jih ubogal in pravzaprav mi ni žal. Tako ali tako nisem človek, ki bi ponižno poslušal šefa.

Smrdelj: Vaša (materialna) eksistenca temelji na avtorskih honorarjih in literarnih nagradah. Kako so finančni rezi in ostali ukrepi na kulturnem polju vplivali na vaše delo?

Štefanec: Na nagradah moja materialna eksistenca žal ne more temeljiti, saj še nobene nisem prejel. Moje ime marsikdo povezuje z njimi, saj sem bil zanje večkrat nominiran, a bistvena razlika je, ali je nekdo samo nominiran ali pa tudi kaj dobi. V materialnem smislu nominacije ne pomenijo

nič, medtem ko nagrade prinesejo tudi možnost črpanja štipendij. Na ta način se dejansko izvaja selekcija med tistimi, ki se s svojim ustvarjanjem lahko preživljajo, in tistimi, ki jim to ni dano. Sistem štipendiranja temelji na teoretični predpostavki, da so nagrade realni pokazatelj kvalitete nekoga avtorja, a večinoma se jih – vsa čast izjemam – še vedno podeljuje prijateljem, zaveznikom ali po inerciji, različnim svetim kravam oziroma “plemenjakom”, kot je tovrstne nagrajence na nekem svojem do teh zadev kritičnem delu poimenoval že Hinko Smrekar. Štipendira se torej tiste, ki so bili že nagrajeni, za tiste, ki to niso bili, ne ostane nič.

Med rezi se me je zaenkrat konkretno dotaknil tisti davčni, ki nam je odvzel olajšave, ob tem pa sem zaznal tudi paralizo domačih leposlovnih programov založb, ki čakajo na razrez prihodnjih subvencij. Brez teh tovrstne literature praviloma ne izdajajo, trenutno pa še nihče ne ve, kolikšno znižanje subvencij jih bo doletelo. Sicer pa rezi v našo kulturo niso povezani le z zadnjo varčevalno manijo, ampak jih sam spremljam že vse od začetka svoje ustvarjalne poti, ki se slučajno točno pokriva z vekom naše samostojne države. Odkar smo se osamosvojili, so se honorarji pisateljev znižali za dve tretjini. Toliko o naši “na kulturi utemeljeni samobitnosti”. Stanje naj bi blažile štipendije, vendar so te, kot že rečeno, dostopne le nekaterim. Delati moram torej bistveno več od nagrajevanih avtorjev, a bojim se, da kmalu tudi potencirana delovna vnema ne bo več dovolj ... Se pa pravzaprav ne pritožujem, saj sam še nekako vozim. Bolj me skrbi za manj trdožive ustvarjalce in za mlajše kolege. Tovrstno stanje nas lahko pripelje do kulturne podhranjenosti. In podkultivirana družba je pravzaprav idealno stanje “krasnega novega sveta”, v katerega hitro drsimo.

Smerdelj: Novopečena vlada je revitalizirala ministrstvo za kulturo, ki je bilo minulo leto ukinjeno. Ali lahko institucionalna obuditev izboljša trenutne razmere?

Štefanec: Ministrstvo za kulturo je seveda pomembno že na simbolni ravni in simboli so pomemben konstitutivni element našega skupnega in osebnega življenja. Drugače pa si, iskreno povedano, sam od ministrstva za kulturo nikoli nisem obetal veliko in si tudi v prihodnje ne. Z njim imam nekaj slabih in nobene omembe vredne dobre izkušnje. Kot opažam, njegovo delovanje, vsaj kar zadeva svobodnjake, odločilno usmerjajo strokovne službe in komisije, v katerih isti ljudje sedijo celo po nekaj desetletij. Ministri se menjavajo, “strokovnjaki” pa ostajajo in vodijo zadeve po svoje. Ima pa institucija, kot je ministrstvo, seveda precejšnjo moč.

Če bi v njegovem okviru delovali ljudje z vizijo, nekaj domišljije in volje, bi bilo mogoče marsikaj narediti, tako za kulturo kot za državo nasploh.

Smrdelj: Očitno je, da želijo nekatere družbene skupine kulturo popolnoma iztrebiti, o čemer pričajo razmere, ki jih opisujete. Zakaj književnost in kulturo v času visokega kapitalizma ter razcveta neoliberalizma sploh potrebujemo? Prej ste aludirali na Huxleyjevo delo *Krasni novi svet* ...

Štefanec: Popolnoma iztrebiti kulture sicer verjetno nihče ne želi, se jo pa želi pomembno reducirati, pohabiti. V stvarnosti zapovedane stalne rasti proizvodnje in dobičkov, ko je imperativ čim bolj brezkonfliktni tek dobro naoljenih kapitalsko-političnih povezav, v stvarnosti, kjer so jasno razdeljene vloge med vladajočo "elito" in brezpravno "rajo", je kritična, preizprašujoča, k dvomom o vladajočem sistemu in njegovih vrednotah ter stanju duha napeljujoča kultura seveda moteča, zdi se kot sicer majhen, a vseeno zoprni kamenček v mašineriji, toku medsebojno povezanih zobatih koles, če se izrazim z nekoliko zastarelo prisposodbo.

Književnost in kulturo nasploh seveda potrebujemo vsaj toliko kot kdaj prej, vsi skupaj zato, da ostanemo človečni in da osmišlja naš bivanjski položaj, dileme ... Tisti, ki vodijo igro ali si vsaj domišljajo, da jo (v resnici so vse bolj ujeti v delovanje nekega anonimnega inertnega mehanizma, katerega delovanje vse bolj pospešuje), pa kulturo vidijo v dveh različicah. Kot kulturo zase in tisto za "rajo", ki tudi mora nekaj dobiti, da se malo potolaži, pozabi na svoj resnični položaj. Huxley, Zamjatin, Orwell ... so vse te zadeve sprevideli že precej pred svojimi sodobniki, a so, zaradi daljnosežnosti svojih vizij, te zapakirali v formo "negativnih utopij". Seveda so govorili o silnicah, družbenih tendencah, ki so jih izluščili v svojem času, v našem pa so prišle do izraza v vsej svoji vulgarni brutalnosti. Pri nas lahko v zadnjem obdobju opazujemo lep primer delitve kulture, dvosmernost kulturne politike na državni in lokalni ravni, ki po eni strani podpira predvsem "elitno" institucionalno kulturo (klasična glasba, gledališče, opera ipd.) in po drugi "ljudsko", ljubiteljsko, "narodnozabavno" kulturo, ki naj poteši množice. Na slabšem je predvsem kultura, ki ne sodi v nobeno od teh dveh področij, in to je pravzaprav najvitalnejši, najpronikljivejši, najprodornejši, a hkrati najbolj krhek segment književne in nasploh kulturne ustvarjalnosti, tisti, ki sem ga omenil na začetku tega odgovora. Ta del kulture je zares ogrožen.

Smrdelj: V ta segment kulture sodi tudi vaše leposlovno ustvarjanje. Kljub temu da so vaša dela interpretativno večdimenzionalna in sporočilno

mnogoplastna, lahko bralec iz njih razbere elementarno značilnost vašega opusa: slehernega individuuma determinira usoda in ga zatorej napravlja za nesvobodnega. Vaši literarni junaki uporabljajo različne načine, s katerimi želijo preseči tozadevno formulo. Zakaj so vsi neuspešni?

Štefanec: To, čemur pravite usoda, je v mojih delih navadno preplet zunanjih in notranjih dejavnikov; odnosov, razmerij, danosti nekega okolja nasploh in osebnostne narave posameznikov. Na stiku med tema komponentama navadno pride do težave. Moji literarni liki so sicer navadno dovolj bistri, da dojemajo naravo okolja, v katerem živijo, njegove zahteve in omejitve, a vendarle nekako upajo ali pa si čisto zares obetajo, da jim bo uspelo trdo stvarnost nekako zaobiti, pretentati, njej navkljub priti do cilja. A stvarnost se seveda ne da, navadno pokaže, da je zares trda, da ne deli odpustkov, da ne odpušča praznih upov.

Recimo, da so mnogi moji junaki, če jim lahko tako rečeva, neuspešni, ker pričakujejo, si želijo preveč. Vsak po svoje se oklepajo nekih prvinskih idealov, ki jih je družba že zdavnaj pokopala in jih zamenjala z njihovimi puhlimi surogati. Njihova stremjenja zato neizbežno ostajajo neuresničena in drugače sploh ne more biti, saj je tisto, kar poskušajo doseči, nedosegljivo ali že kar neobstoječe, zamenjano s surogatom, kot je na primer v *Sprehajalcu z nočnih ulic* razstavljeni meč nadomeščen s kopijo, česar "junak" seveda ne ve, in kot v *Pariških zgodbah* prvoosebni pripovedovalec namesto mitičnega samoroga pod tem imenom najde z rogom ozaljšanega kita narvala. Problem so torej tako liki sami kot svet okrog njih. Oboje je preprosto neuskklajeno, o krivdi za to je težko govoriti, če pa že, je je nekaj več na strani sveta. Je pa kakšen od mojih likov tudi uspešnejši, Viktorju Jelenu na koncu celo nekaj uspe, najde nekakšno svojo nišo, svoje mesto v svetu. Ne sicer tam, kjer si je sprva obetal, a vseeno ...

Smrdelj: Je naključje glavno orodje usode? Za Augusta Lamma, judovskega sodnika in protagonista romana *Republika jutranje rose* je usoden nakup avtomobila. Dogodek sproži plaz mnogih naključij in njegov eksistencialni položaj začne drseti navzdol ...

Štefanec: Usoda je dobro opremljena z raznovrstnimi orodji, razpolaga s širokim naborom sredstev, ki jih uporabi po potrebi, tako da doseže ravno pravi, ne vedno skrajni učinek. Pogosto se odloči za fino orodje, s katerim povzroči manjšo, a natančno odmerjeno škodo, ki pa je le začetek ... Pri Augustu Lammu je bilo le vprašanje časa, kdaj in kako se bo zalomilo.

Če se ne bi z avtom, bi se pri čem drugem. In vozilce si je konec koncev pravzaprav kupil zato, da je nekemu naredil uslugo. Podobno kot on je končal še marsikateri pripadnik njegovega ljudstva, na primer njegov kolega sodnik, ki se je ves čas izogibal težavam, a sta potem vendarle skupaj odkorakala v internacijo na Ljubljanski grad. V težkih časih so bili pač drugačni, med drugim Judje, redna žrtev izlivov frustracij večine in tudi pri nas glede tega ni bilo veliko drugače.

Smerdelj: Kako je naslov tega romana povezan z zgodbo?

Štefanec: Lamm je tudi nekakšen avtentični, neortodoksni kabalist. Republika jutranje rose je njegova specifična vizija posmrtnega bivanja za pravičnike, med katere se seveda uvršča tudi sam, je nekakšen oddelek v prostranstvih posmrtnosti, hkrati pa njegova uteha v tuzemskem življenju. Po eni strani ni pravoveren, po drugi pa brez religiozno intoniranih hrepenenj ne more, zato si zamisli svoj avtentični prostor odrešitve.

Smerdelj: Atentator Peter, ključna figura romana *Odličen dan za atentat*, želi smisel svojega bivanjskega položaja doseči precej bolj radikalno. Njegov smoter je izvedba atentata na predsednika, ki ne udejanji svoje predvolilne obljube. Peter v svojem poslednjem pismu, ki ga na stranišču prebira reporterka Ema, zapiše: "Svoboda, ki nam jo prodajajo, je prevara! In morda bo moje dejanje vsaj majhen korak na poti k resnični svobodi, ki morda nekoč vendarle pride." Je "resnična svoboda" sploh mogoča? Kako jo razumete vi?

Štefanec: Kaj pa vem ... Recimo, da bi bilo mogoče svobodo na kratko in zelo shematično definirati kot odsotnost omejujočih danosti. Takoj zatem se seveda postavi vprašanje, kaj so omejujoče danosti, in v tem romanu sugeriram, da so odgovori individualni, da pojem, občutje svobode vsak razume, doživlja drugače. Vsak od nosilnih protagonistov romana nosi v sebi neko svojo vizijo svobode, ki se ji poskuša približati, jo udejanjiti, doseči tisto obljubljeni stanje. Njihovi odgovori se zelo razlikujejo ter so dovolj tesno povezani s posebno naravo in položajem vsakega od njih. Mislim, da roman tudi sugerira, da neka popolna svoboda ni mogoča, je pa mogoče iskati, loviti, včasih celo doseči neke majhne, individualne, parcialne, relativne svobodice, ki lahko koga potešijo za daljši ali krajši čas. Zaplesti se utegne, če ob takšni majhni svobodici kdo pride naokus in si zaželi kaj več, kaj nemogočega, nedosegljivega, k čemur so mnogi moji liki seveda nagnjeni ...

Smrdelj: Recenzentka Tina Vrščaj je pričujoči roman opisala s sintagmo “kvazikriminalka v rašomonski tehniki”, ki v slovenskem literarnem prostoru ni inovacija, je pa noviteta v vašem literarnem opusu. Zakaj ste se odločili za uporabo tega postopka, ki je bil pred dobrimi šestimi desetletji utemeljen v japonskem filmu *Rašomon*?

Štefanec: Postopek je bil pravzaprav utemeljen v literarni predlogi filma *Rašomon*, v zgodbi *V hosti* japonskega pisatelja Akutagawe ... Tam gre za izpovedi prič in sodelujočih pri nekem kriminalnem dejanju, a ne pričajo vsi o tem, kar se je zares zgodilo, ampak nekateri svoje izpovedi priredijo, da bi se oprali krivde. Pri meni gre za nekaj drugega. V svojih romanih večkrat prepletem dve zgodbi ali vsaj dve pripovedni ravni, tokrat pa sem se odločil, da jih prepletem pet. Njihovi nosilci se v istem času znajdejo na istem mestu, njihova življenja se za kratek čas bolj ali manj dotaknejo, nato gredo naprej vsak po svoji poti. V romanu soočim njihove različne pozicije, ki so plod njihovih različnih osebnosti, nazorov, življenjskih položajev, skratka različnih določenosti. Na literarni način sem na majhnem vzorcu likov razmišljal o tem, kako razlike med nami vplivajo na naše sobivanje, kako omogočajo, še bolj pa onemogočajo skladnost, sožitje, toleranco ... med nami. V življenju je mnogo nesporazumov, ki izvirajo iz nezmožnosti, da bi presegli, uskladili svoje različne narave, pozicije, poglede ipd. Tovrstna literarna forma se mi je zdela primerna za premislek o tem.

Smrdelj: Z uporabo tovrstnega postopka ste opozorili na razkorak med predmetnostjo, kakršna se zdi, da je, in kakršna je v resnici. Ali je človekov mentalni aparat sposoben zaznati objektivno resnico?

Štefanec: O nečem, kot je objektivna resnica, je smiselno govoriti le, kadar gre za kakšna preprosta, fizična, zlahka preverljiva dejstva. Kadar gre za kaj kompleksnejšega, se začnejo težave in takrat lahko govorimo kvečjemu o nekih delnih, provizoričnih, zasebnih resnicah. Človek je preveč obremenjen in določen z vsem, kar ga definira, da bi zmoget to preseči, da bi zmoget stopiti iz neke parcialne realnosti, ki jo živi. Že v svojem prvem romanu sem zapisal, da je realnost stvar prepričanja, in nekaj podobnega navadno velja tudi za “resnico”.

Smrdelj: Strinjam se z vami – pogledi na realnost in resnico so zelo heterogeni ter jih je najverjetneje toliko, kolikor je ljudi. Kljub temu imajo vsi ti polimorfni aspekti skupni imenovalec: običajno se poudarja “odraslo” perspektivo, medtem ko je prikazovanje sveta skozi otroško prizmo

v literaturi manj pogost pojav. V vašem zadnjem romanu ste vključili pripoved petletnega Aleša ter s tem opozorili na dodatno dimenzijo Resnice, ki v primerjavi z “odraslo” ni inferiorna ...

Štefanec: Tako je. Nosilni liki romana, posameznih prepletenih zgodb, so si različni tudi po starosti, po življenjskih obdobjih, ki jih živijo. Naše dožemanje realnosti je namreč odvisno tudi od tega, v katerega od njih smo ujeti. Otroška perspektiva je gotovo svojska, škoda, da večina nanjo tako hitro pozabi. Med drugim je zanjo značilno, da je veliko pomembnejša sedanost kot preteklost, ki je imajo otroci za seboj malo in zanje še ni zelo oddaljena. Seveda pa pisanje iz otroške perspektive predstavlja težavo, nastavlja kup pasti. Ena nevarnejših je pokroviteljska drža. Upam, da sem se ji sam uspešno izognil.

Smrdelj: Leon, partner reporterke Eme, za časopis *Kronist* vnaprej oblikuje nekrologe slavnih osebnosti. Med eminentnimi imeni, o katerih piše zadnje stavke, naletimo tudi na Vladimirja P. Štefaneca. Pričujoči postmodernistični element je Majda Travnik Vode označila z besedno zvezo “metafikcijska samoironija”. Koliko avtobiografskega je v vaših delih?

Štefanec: V različnih delih različno. *Pariške zgodbe* so na primer domala v celoti avtobiografske, v drugih delih je tega manj, odmerki so različni, ponekod skoraj nični. Seveda pa je vprašanje avtobiografskosti v literarnih delih kompleksno, govorimo lahko o neposredni avtobiografskosti, o posredni itd. Avtor seveda mora imeti svoj nabor izkušenj, na katere se pri pisanju opira, tako da se meja tu hitro zabriše.

Res je, da se v kakšnem od mojih romanov pojavi ali je omenjen kakšen tip z imenom, enakim imenu avtorja knjige. S tem sem začel v svojem prvencu in še vedno se tu in tam zgodi. To se mi zdi simpatičen dodatni literarni element, a s tem ne pretiram. Temu je moč reči “metafikcijska samoironija” ali zgolj šala, igrivost ... Kaj konec koncev slovenskemu pisatelju, ki ni priklenjen na jasli z javnim denarjem, preostane drugega, kot da se kdaj pa kdaj pošali na račun lastnega položaja, veličine ...

Smrdelj: Slovanski narodi so dokaj melanholični, zato se mi zdi, da je humor za naš značaj še kako dobrodošel, zlasti v literaturi, ker izboljšuje kolektivno samopodobo. Menite, da znamo biti Slovenci dovolj šaljivi?

Štefanec: Pravzaprav nimam dovolj natančnega pregleda nad slovensko literaturo, da bi lahko zanesljivo odgovoril, kolikor vem, pa nam tega

elementa manjka tako v kulturnem kot v javnem in zasebnem življenju. Kot humor se nam pogosto prodaja neke okorne štose in zdi se mi, da smo ujeti v neki čuden položaj, ko se po eni strani jemljemo premalo resno in smo zato premalo samozavestni, po drugi strani pa se jemljemo preveč resno, zato se seveda malo šalimo. To seveda ni dobro, mislim, da slabo vpliva na marsikatero področje našega življenja in medsebojnih odnosov. Rekel bi, da pomanjkanje humorja in smeha slabo vpliva celo na prebavo. Kamor koli pri nas pogledaš, vidiš ljudi s slabo prebavo.

Smrdelj: Veliko resnobnejšo vsebino ima vaša najnovejša literarna stvaritev, ki ste jo delili z bralci. To je božična zgodba *Bodika, kosi in jetrna pašteta* (Pogledi 23–24/2012). Napisana je kot kritika “suverenih nakupovalcev s polnimi vozički”, ki so antipod socialno šibkemu očetu in njegovi hčerki; slednja za praznik izbereta le najnujnejša živila. Ali navdih za zgodbo izhaja iz trenutne socialne situacije v Sloveniji?

Štefanec: Zgodba se gotovo žalostno ujema s trenutnimi razmerami pri nas, navdih zanjo pa je bilo predpraznično doživetje, opažanje izpred leta ali dveh. Socialne razmere so bile za marsikoga težke že takrat in nič ni videti, da bo glede tega kmalu ali sploh kdaj bolje. Hkrati je tisto besedilo žanrsko, napisano torej po nekaterih pravilih, ki veljajo za tovrstno literaturo. Zgodba po moje ni zgolj resnobna, saj pokaže tudi na drobno, krhko srečo tistih dveh v predbožičnem obilju izgubljenih oseb. Privoščita si lahko malo, a jima tisto verjetno pomeni več kot marsikomu njegovo pretirano praznično razkošje ... Gotovo nič novega, morda zveni celo klišejsko, a takšna je pač narava božičnih zgodb. Podati neko v osnovi določeno vsebino na nov, avtorski način.

Smrdelj: Inšpektorja Viktorja Kobala ste v prvencu žrtvovali v “imenu višjih romanesknih smotrov”, nato pa ste ga v vašem žanrskem romanu *To se zgodi porednim fantom* “obudili”. Je tovrstno “vstajenje” značilno tudi za (atentatorja) Petra, ki se pojavi v božični zgodbi?

Štefanec: Ta Peter bi res lahko bil tisti iz *Odličnega dneva za atentat*, a recimo, da to ni njegovo novo, posmrtno življenje, pač pa tisto iz časov, preden se mu je zalomilo. Takrat je njegovo življenje še teklo po dokaj ustaljenih tirnicah, socialno občutljivost je gotovo premogel že takrat ...

Smrdelj: Ravno zaradi socialnega čuta, njune stične točke, sem pomislil na analogijo. Balzac je leta 1834 dejal, da si želi ustvariti svet medsebojno

povezanih romanov. Idejo je nekaj let pozneje realiziral v zbirki *Človeška komedija*, ki v koherentno dogajalno celoto povezuje sedemnajst romanov. Ker v vašem opusu ravno tako srečamo enake osebe in motive, me zanima, ali imate tudi vi podobne intence?

Štefanec: Nimam ambicije niti želje po ustvarjanju kakšne koherentne širše celote, nekaj tovrstnih intenc je, a so bolj šibke. Pri meni se to dogaja čisto spontano in občasno, predvsem gre za nekakšno interno kratkočasenje, literarno igro, ki seveda lahko ima globlje implikacije in ki mojim delom gotovo pridaja dodatno dimenzijo. Kar malo sem presenečen, ker začenjate nekateri to zadevo opazati in ji posvečati pozornost. Do zdaj sem bil namreč vaju, da takšni in drugačni bralci moja dela dojemajo reducirano, po določenih segmentih, medtem ko drugih ne opazijo ali se jim ne zdijo pomembni. Sprijaznil sem se torej, da živim v okolju, ki je bolj ali manj gluho za kompleksnejše literarne pojave, ki se ne skladajo s tukaj prevladujočimi praksami in njihovo ravnijo, zato me, kot rečeno, takšna vaša vprašanja presenečajo ... Prijetno, seveda.

Smrdelj: Preidiva še na vaše kriminalne romane. V prvem je žrtev bogat denacionalizacijski upravičenec Edvard Petelinšek. Zakaj ste se odločili za literarno obdelavo denacionalizacije, ki je posledica "največjega greha" socialistične družbe?

Štefanec: Denacionalizacija je le eden od pojavov iz naše sodobnosti, ki sem se jih dotaknil v kriminalkah. Tovrstni žanr se mi namreč zdi zelo primeren za ukvarjanje z aktualnimi družbenimi dogajanjem, takšnimi in drugačnimi družbenimi nevrvalgičnimi točkami, ki seveda povzročajo tudi vsakovrstne napetosti in zaostritve odnosov med ljudmi. Teme sem se dotaknil tako, da sem osvetlil položaja, poziciji obeh strani v tem konfliktnem razmerju, na kratko, kolikor je to pač osnovna linija romana dopuščala. Oba glavna antagonista v tej zadevi torej prideta do besede, četudi je eden malo bolj mrtev kot drugi, obe plati tega zgodovinskega dogajanja sta enakopravno predstavljeni. Ni mi namreč šlo za to, da bi dajal prednost, da bi opravičeval eno ali drugo, ampak se mi je zdel to tipičen sodoben, tukajšnji primer ujetosti določenih ljudi in družbenih skupin v neko specifično parcialno realnost. Nekaj takega, o čemer sva prej govorila v povezavi z nečim drugim. Tudi tukaj gre za nezmožnost preseganja lastne pozicije, sprejemanja, razumevanja pozicije drugega, sporazumevanja. Gre torej za sorazmerno preprost, nazoren, brez težav

razumljiv primer tega, kar se v odnosih med ljudmi sicer dogaja ves čas, a manj razvidno, bolj prikrito.

Smrdelj: Vaš odgovor aludira na ideološko polarizacijo, ki svojo provenienco in kulminacijo beleži v obdobju druge svetovne vojne ter je tako v laični kot strokovni javnosti še vedno jabolko spora, saj prežema domala vsa torišča slovenske družbe, žal tudi kulturno. Dokaz so nedavne časopisne polemike nekaterih članov Društva slovenskih pisateljev in izključitev prejšnjega predsednika vlade iz Slovenskega centra PEN. Katero učinkovito zdravilo bi predpisali zoper ideološki virus?

Štefanec: Nisem ravno zdravnik, poleg tega vem, da so nekateri virusi trdovratni ... Vsekakor bi pomagalo širše, nadideološko razmišljanje in doživljanje sveta, a to je slejkoprej povezano z vsesplošnim kultiviranjem tukajšnjega življenja, na kratke proge torej utopija. Je pa mogoče živeti tudi z ideološkimi, nazorskimi razlikami. Te so konec koncev prisotne marsikje, le da znajo z njimi večinoma znosneje sobivati kot pri nas. Res je bilo z obeh strani zadanih veliko ran, a da bi zaradi tragične preteklosti žrtvovali svojo prihodnost, je seveda samomorilsko. Res pa je, da smo dokaj samomorilski narod ... Opažam tudi, da se nekateri prav radi grizejo med seboj, na nespravljalnosti gradijo pomemben del svoje identitete ... A mislim, da je med ljudstvom tovrstne nespravljalnosti precej manj kot med tistimi, ki jahajo na teh delitvah, na njih gradijo svoje politične in druge kariere. Recimo, da to vzbuja upanje na postopno ozdravitev.

Smrdelj: Najbrž ste v sodobni tehnološki epohi eden redkih pisateljev, ki svoje romane najprej napiše "na roko" in jih šele nato pretipka na računalnik. Zakaj? Ali tako oblikujete tudi paraliterarne tekste?

Štefanec: Razlog je ta, da si ne želim tehnološkega vmesnika. Že telo, v tem primeru roka, je nekakšen vmesnik med človekovim duhom, njegovim miselnim snovanjem, in zapisom, izpovedjo, a tu je povezava vseeno tesnejša, sodelovanje bolj uigrano. Včasih mi misel teče tako hitro, da ji z zapisom komaj sledim, če bi za ustvarjanje tega potreboval tipkovnico, pa bi bilo to nemogoče, misli bi se trgale, delati bi moral v drugačnem ritmu. Poleg tega se zgodi, da ne pišem vedno za svojo pisalno mizo, ampak tudi na mestih, kjer bi bilo zapisovanje na računalnik oteženo ali nemogoče. Poleg tega mi prepisovanje, ki sledi prvemu zapisu, omogoči popravke, korigiranje, je naslednja faza v nastanku končne verzije "rokopisa". Ostala besedila pišem kakor katerega, odvisno od njegove narave, zahtevnosti ipd.

Smrdelj: Čeprav živite v Ljubljani, niste član nobene literarne skupine, ki jih je v prestolnici kar nekaj. Zakaj? Je to razlog, da je vaš duktus tako edinstven in je teoretsko težko umestljiv v neko, že uveljavljeno literarno smer?

Štefanec: Najbrž gre za splet razlogov, objektivnih in subjektivnih. Na splošno se mi zdi, da naj bi bili pisatelji bolj samotne živali, individualisti, in me precej čudi, da se pri nas nekateri tako radi grupirajo. Nekoliko je to najbrž posledica težjih zgodovinskih obdobij, ko je bilo takšno zbiranje v skupine pomembna opora za člane, pa časov, ko so se konfrontirali različni pogledi na književnost, danes pa nekateri tako uveljavljajo svoje interese, pogosto materialne. Tudi meni so bili na začetku literarne poti ponujeni "mentorstvo", "zaščita", "včlanjenje". Nagovoril me je starejši kolega, zelo znan pisatelj, in mi ponudil, da me vzame pod svoje okrilje, mi pomaga pri objavah, pridobivanju nagrad ... Jaz sem ga, ves idealističen, začudeno gledal, on pa mi je pojasnil, da to pri nas tako gre, da je njemu utrl pot starejši kolega in da jo je on pripravljen meni, saj da brez tega ni uspeha. Rekel sem mu, da si svoje literarno delovanje predstavljam drugače, da mislim, da bi moral avtor prodreti zaradi kakovosti svojega dela, ne pa zaradi zvez, povezav ... Potem je on začudeno gledal mene, mi svetoval, naj dobro premislim in naj se zavedam posledic svoje odločitve. Že takrat sem se jih zavedal na splošni ravni, na ravni načel, in te so bile zame blagodejne. Težko bi namreč živel z občutkom, da sem nekemu nekaj dolžan, da moram biti ves čas na voljo za protiusluge ... Že kar nekaj let pa se posledic svoje odločitve zavedam tudi na materialni ravni, kar je seveda manj blagodejno, a tako pač je in s tem živim.

Pišem, kot pišem, ker sem, kar sem, me zanima, kar me zanima, in se tega lotevam na svoj način. Je pa težka umestljivost mojega pisanja, ki jo omenjate, seveda dodaten problem. V našem okolju to nikakor ni prednost, kot bi morda bila kje drugje, ampak hendikep. Pri nas so praviloma uspešnejši tisti, ki jih je lažje "popredalčkati".

Smrdelj: A vendar sta vaš intelektualni kapital in pisateljski talent meritorna razloga za to, da sodite med najbolj reprezentativna sodobna slovenska kritiško-publicistična imena. Kakšna je vloga kritika danes?

Štefanec: V povezavi s seboj besedo kritik uporabljam precej redko, bolj se doživljam kot nekoga, ki piše o umetnosti, v preteklosti predvsem o knjigah, danes predvsem o vizualnih umetnostih ... Vloga, po kateri sprašujete, pa je tukaj in zdaj pogojena z neprijaznimi razmerami in je

drugačna od tiste običajne, mogoče v bolj urejenih kulturnih okoljih. Pri nas smo v zadnjih letih – pravzaprav že kar nekaj let – priče krčenju medijskega prostora, namenjenega tehtnejši refleksiji umetniške produkcije. Na problem, ki je nadvse resen, in takšne bodo najbrž tudi posledice njegovega nereševanja, sem pred leti s pismom opozoril različne naslovnike, med drugim Ministrstvo za kulturo. Tam so na podlagi tega mojega pisanja menda sicer ustanovili neko komisijo, ki je preučevala razmere, a njena morebitna dognanja in predlogi mi niso znani. Mislim, da so na ministrstvu rešitev problema povezali z ustanovitvijo novega štirinajstdnevnikarja *Pogledi*, ki je bila takrat aktualna. Nekaj malega je to res pripomoglo, a vse opaznejšega reduciranja tovrstnih vsebin v dnevnem tisku seveda ni moglo nadomestiti. Poleg tega so *Poglede* ustanovili za določeno obdobje, in ko je pred kratkim prišel čas za vnovično odločanje o njihovi usodi, se je pokazalo, da ta še zdaleč ni zabetonirana ... V teh razmerah sistematično in sprotno pokrivanje področij, o katerih pišem, žal ni mogoče, kar je v drastičnem nasprotju z dejstvom, da je usoda umetnikov, predvsem tistih samozaposlenih, vse bolj odvisna od tehtnih medijskih odzivov na njihovo delo. Paradoks torej, eden od značilnih ... Medijski prostor, ki ga dobim na voljo, poskušam torej uporabiti predvsem za to, da opozorim na umetniške dosežke, ki jih po moje ne bi bilo dobro spregledati. To je vse, pa še to mi uspeva le za silo, a kot rečeno, ne po moji krivdi. Za nameček je tovrstno delo plačano slabo, kljub temu pa si nekateri drznejše honorarje še nižati ... Včasih imam občutek, da s tem svojim pisanjem opravljam nekakšno prostovoljsko, družbenokoristno delo, od katerega imam sam še najmanj. Nekaj dobrega občutka zaradi širših koristi in precej zamer ...

Smrdelj: Je odgovornost najpomembnejša komponenta kritiškega peresa?

Štefanec: Zdi se mi, da je najpomembnejša prava mera. Če je človek dovolj izobražen, široko- in globokogled, če razume mehanizme nastanka umetniških del na obravnavanem področju, je pripravljen prisluhniti intencam avtorjev, in če je spodobno etičen, potem se mi zdi, da odgovornost pride sama, da dela odgovorno, ne da bi se s tem posebej obremenjeval. Če preveč razmišlja o odgovornosti, o posledicah svojega delovanja, utegne to postati hromeče, rezultat tega pa bi znala biti omladnost. In ta gotovo ni kakšna posebna kvaliteta.

Smrdelj: Je slovenski – literarni in umetnostni – kritiški prostor dovolj kvaliteten in ustreza kriterijem, ki jih omenjate? Imate morda o njegovi vsebini specifično mnenje?

Štefanec: Z razmerami na tem področju je težko biti zadovoljen in skoraj nihče ni, čeprav izjeme kažejo, da bi lahko bilo drugače. Ob omejenem naboru kvalitetno, zanimivo, pronicljivo, sveže ... razmišljujočih in pišočih so pomemben razlog za to slabi pogoji za tovrstno delo. Marsikdo ga vidi le kot vmesno postajo na poti do česa boljšega, saj je jasno, da od tega ni mogoče živeti. Ob tem so na delu tudi različne tipične deformacije, zgodi se celo, da urednik piše o knjigi, ki jo objavi, kustos o razstavi, ki jo pripravi, različni prijatelji pa so itak ves čas na voljo. Pogosto lahko beremo prijateljska besedila, ki so bolj kot kritikam podobna sporočilom izdajateljev, prirediteljev za javnost, se z njimi včasih celo dobresedno skladajo. Meja med kritiko, refleksijo in piarom se pogosto briše, slabše informirani bralci med obojim težko ločijo, prihajajo do popačenih predstav. Dodatna težava je, da takšno stanje mnogim celo ustreza, tistim seveda, ki tako prihajajo do "pozitivnih medijskih odzivov". Kvaliteta refleksije je po moje torej tesno povezana s splošnimi razmerami na tem področju.

Smrdelj: Cobiss nam potrdi, da vaš kritiško-publicistični opus obsega že več kot petsto člankov. Ste morda kdaj razmišljali, da bi napravili izbor in jih izdali v samostojni knjižni enoti?

Štefanec: Sam imam zabeleženih blizu šestopetdeset objav. Cobiss ne upošteva vseh publikacij, vsega tudi nisem objavljajal pod istim imenom ... Opazil sem, da je običaj, da resnejši publicisti, po določenem obdobju objavljanja, naredijo izbor za trajnejši, knjižni medij. Sam sem na to že pomislil, vendar sem precej zaposlen, zato si za to težko vzamem čas. Sem pa s tem vendarle poskušal, zaprosil ministrstvo za kulturo za delovno štipendijo, ki bi mi omogočila, da bi malo lažje zadihal, se posvetil selekciji svojega publicističnega gradiva. Kot avtor sem na razpisu sicer dosegel visoko število točk, medtem ko je bil projekt sam ocenjen kot irelevanten. Pritožba seveda ni spremenila ničesar ... Po tistem se s tem nisem več ukvarjal, morda pa se kdaj vseeno še bom.

Smrdelj: Kako sprejemate ugotovitve literarnih kritikov, ko izrekajo sodbe vašim knjigam?

Štefanec: Stoično. Če na kakšno kritiko naletim, jo preberem. Še z nobenim od avtorjev, ki so pisali o mojih knjigah, se nisem zapletal v debato ali celo v polemiko. Imajo svoja mnenja, stališča, poglede – ne glede na to, kako so do njih prišli – in pod njih se podpišejo. Gre za njihovo delo, ki ne priča le o obravnavani knjigi, ampak tudi o njih, včasih predvsem o njih ... Kritiki mojih del navadno sicer ne raztrgajo, tu in tam pa kateri

zapiše kakšno pripombo, pomislek. Če se mi zdi tehten, o njem premislim. Prepričanje o lastni nezmotljivosti naj bi bilo značilno predvsem za mlade avtorje. Sam ne sodim več med njih.

Smerdelj: Bi v epilogu najinega pogovora bralcem Sodobnosti zaupali, katere so zadnje knjige, ki so se znašle na vaši nočni omarici?

Štefanec: Zadnje vprašanje pri tovrstnih pogovorih se navadno nanaša na prihodnost, na načrte, vi očitno niste želeli biti šablonski in ste zastavili drugačnega. A v mojem primeru gre pravzaprav za podobni zadevi. Zadnja leta namreč berem predvsem knjige, ki so tako ali drugače povezane z mojim prihodnjim delom. Če bi govoril o njih, bi torej posredno govoril o svojih načrtih in tega nimam navade početi. Lahko pa povem, da se je pri meni v zadnjem obdobju uravnotežilo razmerje med prebranim leposlovjem in stvarnejšimi oblikami literature, še vedno pa sem naklonjen vsakršnim posebnostim, če so le dovolj tehtne.

Že kar nekaj let ne berem več v postelji, ampak na drugih mestih, še vedno pa se pri meni menjavajo obdobja, ko berem manj ali več, kar je odvisno od tega, ali takrat pišem kakšno knjigo, in od tega, koliko sem nasploh zaposlen. Je pa res, da imam na nočni omarici ali v njenem predalu dve knjigi. To sta sanjski knjigi, ena starejša in ena novejša. Med njunima izidoma je minilo nekako sto let, in ko po njiju za čim brskam, navadno vzamem v roke obe. Zelo zanimivo se mi ju zdi primerjati in ugotavljati, kako se je v stotih letih spremenilo splošno dožemanje sanj. In se spreminja še vedno, neprestano, kar seveda ne velja samo za sanje.